

Hálózatelmélet és új média az irodalomoktatásban

Németh Zoltán - 2014. 12. 03.

Bevezetés

Barabási Albert-László például többek között az internet (Barabási 2008: 160-195) és a rák kutatása (Barabási 2008: 209-212) során tárt fel fontos törvényszerűségeket a hálózatelmélet szempontjai felől kiindulva. Mark Buchanan az ökológia (Buchanan 2003: 151-170), Csermely Péter táblázatos összefoglalásában a fehérjeszerkezetektől a pszichológián át a dráma szerkezetéig sorol fel a nemzetközi szakirodalomra is kitekintve olyan területeket, ahol a hálózatelmélet felhasználása eredménnyel járhat. (Csermely 2005: 288-290) Felvetődhet a kérdés, vajon a hálózatelmélet hasznosítható-e az irodalomtudományban, s ha igen, milyen területeken célszerű hálózatelméleti szempontokat alkalmazni.

A hálózatelméleti gondolkodás egyik alapvető kérdése, hogy „mi az oka annak, hogy egy jól szervezett csoport hatékonyabban működik, mint egy ugyanilyen létszámú – sőt nagyobb –, egymástól független emberekből álló halmaz? Miből fakad, hogy az egész több, mint részeinek összessége? Mi az oka ennek a »többletnek«? Meglepő, hogy az egyének hatékonysága rátermett szervezéssel nagyságrendekkel növelhető.” (Christiakis – Fowler 2010: 24.) A kapcsolatoknak, illetve a kapcsolatok rendszerének, hálózatának vizsgálata pedig az így létrejött szuperorganizmus jellegzetességeinek értelmezésében éppúgy segíthet, mint a makroszintű tulajdonságok vizsgálatában – ez utóbbiak „olyan, az egészre jellemző új vonások, amelyek a részek közötti

kölcsönhatásokra és a köztük fennálló kapcsolatokra vezethetők vissza.” (Christiakis – Fowler 2010: 42.)

A következő példák a fenti állítások kifejtéseként, illetve applikációjaként is felfoghatók – az irodalomtudomány területén. Az itt következő esetek a kanonizáció vizuális megjelenítésében és a kánon jellegzetességeinek értelmezésében segíthetnek. Ennek kapcsán egy könyvkiadó, egy szerzői életmű, egy irodalomtörténeti pozíció és egy kollektív álnév irodalmi-irodalomtörténeti beágyazottságát vizsgáljuk, illetve a szuperorganizmusként való működés lehetőségire kérdezzük rá.

A Kalligram-sztori

A Kalligram Kiadó és a Kalligram folyóirat a kilencvenes évek elejétől-közepétől olyan egyedülálló, alulról szerveződő „intézmény”-nyé vált a kortárs magyar irodalomban, amelynek felépítését és működését a hálózatelmélet kontextuális szempontjainak figyelembe vételével célszerű értelmeznünk. A kiadó, amely indulásakor, 1991-ben négy kötetrel jelentkezett, 2011-ben már nyolcvan magyar és ötven szlovák nyelvű kötetet jelentetett meg, vagyis egyetlen év alatt összesen százharminc könyvet. Egy marginálisnak tűnő, határon túli kiadóból fokozatosan az egyik legjelentősebb szellemi-kulturális centrummá vált, amely a Kalligram Kiadón és az azonos nevű folyóiraton keresztül alapvetően szól bele a magyar irodalom alakulástörténetébe.

A kiadó honlapja huszonhat olyan sorozatot sorol fel, amelynek mindegyike önmagában is megálló fontos teljesítmény. A kortárs magyar irodalomban a Kalligram olyan fontos szerepet tölt be, amelynek jelentősége messze túlmutat egy határon túli kiadó szereplehetőségein. Az 1994-től kezdődően 2011 májusáig 31 monográfiát közreadó Tegnap és Ma-sorozat azért tűnik megkerülhetetlen

vállalkozásnak, mert a magyar irodalomelmélet kilencvenes évekbeli robbanását, az „irodalomelméleti bumm”-ot, illetve a korszerű irodalomértést konvertálta át az 1945 utáni irodalom értelmezésébe. A Kalligram ezen túl a kortárs magyar szépirodalom egyik legjelentősebb alkotóműhelyeként is funkcionál. Egyrészt jelentős kortárs szerzők kiadója (többek között Kukorelly Endre, Borbély Szilárd, Grendel Lajos, Pályi András, Csaplár Vilmos, Kornis Mihály könyveit), másrészt a legprogresszívebb fiatal magyar irodalom is elképzelhetetlen a Kalligram könyvei nélkül.

Vagyis a kiadó és a folyóirat kontextusában elhelyezhető szerkesztőknek és szerzőknek fokozatosan olyan hálózata generálódott, amely a kortárs magyar irodalom egyik legfontosabb műhelyévé tette a Kalligramot. Arra a kérdésre szükséges tehát választ találni, miként lép működésbe, hogyan generálja magát saját szerzőin és szerkesztőin keresztül egy brand, hogyan hoz létre saját kontextust és hálózatot a kortárs magyar irodalmon belül.

Sőt: a Kalligram jócskán túllépett a magyar irodalom kontextusán. A kiadó huszonkét olyan könyvsorozattal van jelen a szlovák könyvkiadásban, amelyek – ahogy már a magyar sorozatok esetében erről volt szó – mindegyike önmagában is jelentős. Az Ad fontes-sorozat például alapvető filozófiai szakirodalmat ad ki szlovák fordításban. Az Anthropos-sorozat könyvei a szociológiától az irodalomelméletig terjedő szakirodalmat képviselik. A Domino-könyvek a közép-európaiság humanista eszméjét képviselik, főként hazai, szlovák szerzők, illetve több magyar alkotó (Fábry Zoltán, Grendel Lajos, Konrád György, Mészöly Miklós) könyvei is ebben a sorozatban jelentek meg. De a klasszikus szlovák irodalomnak éppúgy (hatvan kötetesre tervezett) kalligramos sorozata van, mint a világirodalomnak. A Kalligram a magyar Tegnap és Ma-kiadványokhoz hasonló

szlovák kismonográfia-sorozatot is elindított Váhy (Mérleg) címmel.

Az irodalom kontextusában artikulálódó sikertörténetek – legyenek azok egyéni írói karriertörténetek, irodalmi szövegek karriertörténetei vagy egy-egy kiadó, brand, márka karriertörténetei – olyan valóságos hálózatokat hoznak létre, amelyek a skálafüggetlen hálózatépítés felől értelmezhetőek, s amelyeket „két törvény irányítja: a növekedés és a népszerűségi kapcsolódás. Minden hálózat egy kis magból indul és új pontok hozzáadásával bővül. Aztán amikor ezek az új pontok arról döntenek, hogy hová kapcsolódjanak, előnyben részesítik azokat a pontokat, amelyek több linkkel rendelkeznek.” (Barabási, 2011, 98) Az először Barabási Albert-László által megfigyelt modellt „a gazdag egyre gazdagabb lesz” (Barabási, 2011, 100) elve irányítja, vagyis egy olyan „egyszerű algoritmus”, amely két szabályból áll: a növekedésből és a népszerűségi kapcsolódásból. (Barabási 2011: 98)

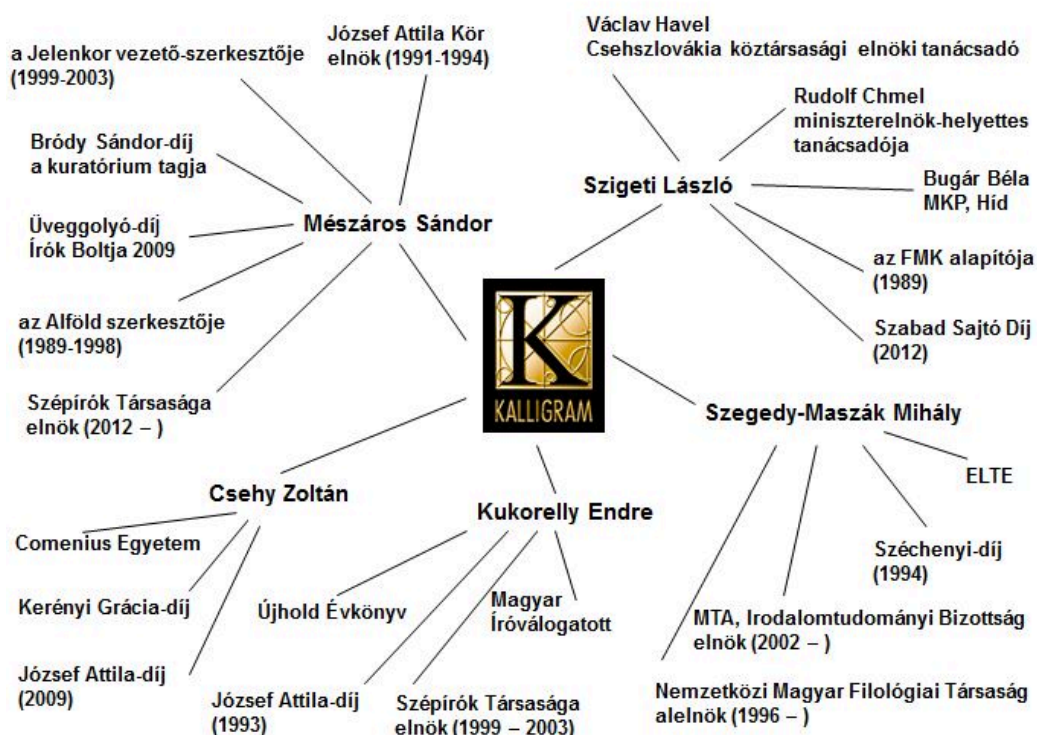
Ez a leírás az irodalmi karriertörténetek sajátosságára is fényt deríthet. Az írói sikertörténetek sajátossága az, hogy egy idő után szinte minden irodalmi folyóirat ugyanazon szerzők kéziratát szeretné megszerezni és közölni, s hogy minden irodalmi lap a sikeres szerző könyveiről próbál kritikát, recenziót íratni. Ennek eredményeként az irodalmi intézményrendszerbe egyre jobban és mélyebben ágyazódhat be a szerző (például díjak, ösztöndíjak, felolvasások, megkeresések által) – amely újragenerálja a felkérések, szereplések, felolvasások, a szakmai ismerősi kör, a recenzeált kötetek, az újabb díjak stb. számát, bonyolult hálózatot hozva létre ezáltal. A sikeres szerző egyre sikeresebb lesz, s fokozatosan fonja át az irodalmi tér jelentős területeit.

Nincs ez másként a kiadói hálózatépítés esetében sem. Pusztán annyival összetettebb (és természetesen jóval összetettebb!) a helyzet, hogy egy kiadó mint hálózat az összes benne résztvevő egyén összes kapcsolatával együtt hozza létre és jeleníti meg önmagát. Nem szabad elfeledkeznünk arról sem, hogy ezek a kapcsolatok az irodalmi élet és intézményrendszer olyan elemeivel együtt generálódnak, amelyek nem humán természetűek – az irodalmi élet pozíciói, az irodalmi díjak, a szakmai szervezetekben betöltött tagság által is megsokszorozódnak az intézmény, illetve a márka növekedési lehetőségei és népszerűségi kapcsolódásai.

Ennek következtében az irodalmi intézmények, kiadók, folyóiratok, alkotói csoportosulások, írói életművek stb. olyan szuperorganizmusként kezdenek funkcionálni, „amelyeknek saját életük van, növekednek, fejlődnek” (Christiakis – Fowler, 2010, 12), s a hálózatot alkotó csomópontok (szövegek, szerzők, életművek stb.) ezáltal „meghaladhatják magukat és korlátaikat”. (Christiakis – Fowler, 2010, 12) Az irodalmi hálózat saját alkotóelemeinek, kapcsolódási pontjainak és a köztük lévő kapcsolatoknak, gráfoknak, huzaloknak a segítségével hozza létre önmagát mint szuperorganizmust. Az így elképzelt irodalmi szuperorganizmus alkotóelemeit egyrészt a benne található alkotók (szerzők, szerkesztők, műfordítók stb.), másrészt intézményi elemek (irodalmi és társadalmi pozíciók, díjak, az irodalmiság területei stb.) hozzák létre. E két kategória együttmozgása, egymásban mozgása által reprezentálja önmagát hálózatként a fent leírt szuperorganizmus az irodalmi térben.

A 90-es évektől kezdődően ez a brand a növekedés és a népszerűségi kapcsolódás logikájának köszönhetően bonyolult szuperorganizmussá vált, amelybe fokozatosan olyan szereplők épültek be, akik a Kalligram számára

A Kalligram-hálózat egy másfajta logikát követve is felrajzolható – aszerint, hogy a kiadót reprezentáló személyek milyen intézményi háttért hoznak magukkal, jelenítenek meg ebben a szuperorganizmusban. Éppen azért, hogy e két alkotóelem – az egyének és intézmények – bonyolult játéka egy branden belül követhető legyen, voltaképpen e két eltérő státuszú alkotóelem egymásban láttatása, egymásban mozgatása szükséges. Mivel a Kalligram által, a kiadó segítségével reprezentálódó személyek száma is több százra tehető, ebben az esetben is a hálózatosodás pusztán jelzésszerű, vázlatos modelljét van módunk felrajzolni.

2. ábra A Kalligram-hálózat intézményi beágyazottságának vázlatos, jelzésszerű modellje

1991 óta tehát a Kalligram mint kiadó, mint folyóirat, mint szellemi műhely fokozatosan olyan szuperorganizmussá vált a benne jelen lévő, általa (is) reprezentálódó szerzőkön, munkatársakon, szerkesztőkön, műfordítókon, illetve az általuk képviselt egyéb intézményi elemeken keresztül, amely befolyásolni képes a közép-európai, főként magyar (magyarországi magyar, szlovákiai magyar, erdélyi magyar) és

szlovák irodalmi közeget. Mindez a könyv médiumán keresztül valósult meg, s elképzelhetetlen lett volna a benne résztvevő elemek hálózatként való működése nélkül.

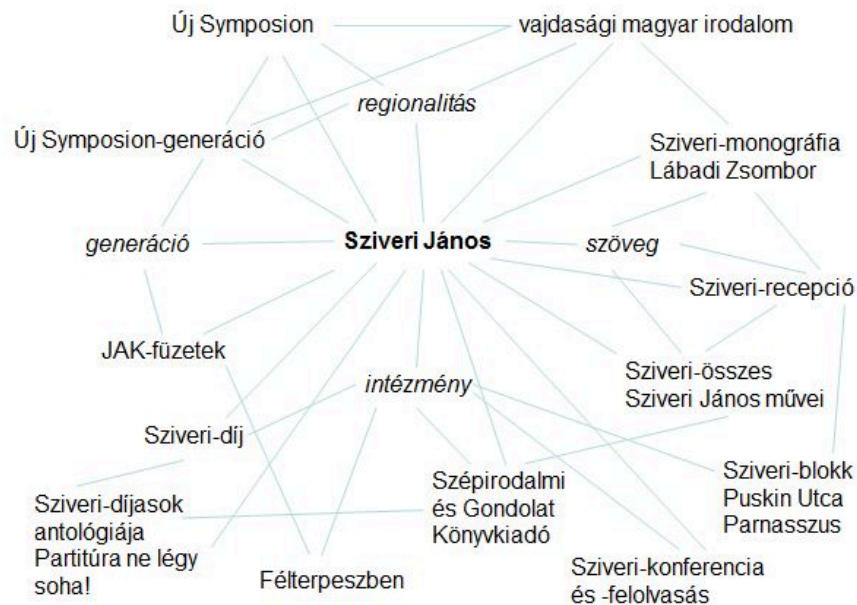
A Sziveri-kanonizáció ellentmondásai

Sziveri János életműve több ponton is kánonközeli helyzetben található, az irodalmi kanonizáció több területén mutat jelentős teljesítményeket. Ennek legfontosabb vetülete feltétlenül a regionalitáshoz köthető. Sziveri János helye a jugoszláviai, vajdasági, szerbiai magyar irodalomban megkérdőjelezhetetlennek tűnik. A vajdasági magyar irodalom legendás, progresszív irodalmi lapjának, az Új Symposionnak a főszerkesztőjeként az életmű is valódi legenda részévé vált, amelyet tovább erősített a politikai okokból történt leváltástörténet. Ehhez társul az a tapasztalat, hogy a Sziveri-életmű a generációs alapú kanonizációból is kivette a részét, hiszen a szerző egy olyan nemzedék tagjaként került be az irodalmi köztudatba, amelyhez az irodalmi nyelv modernizálása kapcsolható. A generációs alapú kanonizálást erősítette a költő magyarországi jelenléte is: Sziveri *Szájbarágás* (1988) című kötete a JAK füzetek sorozat 40. darabjaként látott napvilágot a Magvető Könyvkiadónál, Parti Nagy Lajos szerkesztésében. A kanonizáció további biztosítékeként jelenik meg az, hogy a költő magyarországi kötetei jelentős kiadóknál láttak napvilágot (az 1989-es *Mi szél hozott?*, az 1990-es *Bábel* és *Magánterület* a Szépirodalmi Könyvkiadónál), hogy halála után két, összegyűjtött verseit és műveit tartalmazó kötete is megjelent (a *Sziveri János minden verse* 1994-ben a Kortárs Kiadónál, a *Sziveri János művei* (2011) Reményi József Tamás szerkesztésében a Gondolat Kiadónál). A kanonikus pozícióra utal, hogy Keresztury Tibor *Félterpeszben* (1991) című interjúkötetében, amely a JAK füzetek sorozatban jelent meg, Esterházy Péter, Zalán Tibor, Csengey Dénes, Szőcs Géza,

Kukorelly Endre, Parti Nagy Lajos, Márton László, Szilágyi Ákos, Markó Béla, Csordás Gábor és Marno János mellett Sziveri Jánossal is készült beszélgetés. A kanonizáció intézményi biztosítója a Sziveri János Társaság működése, konferenciaszervező tevékenysége is, illetve az 1992-től létező Sziveri-díj (a díjazottak többek között Babics Imre, Háy János, Orbán János Dénes, László Noémi, Fekete Vince, Hizsnyai Zoltán, Szálinger Balázs, Csehy Zoltán, Lovas Ildikó, Orcsik Roland, Kollár Árpád, Lanczkor Gábor). Sőt, *Partitúra ne légy soha!* (2011) címmel napvilágot látott a Sziveri-díjasok antológiája is.

A regionális, nemzedéki és intézményi kanonizációt azonban a legtöbb esetben jelentősen árnyalják, módosítják, sőt felülírják a hatás, a folytathatóság és a recepció szövegszerű kontextusai. A Sziveri-szöveguniverzum szépirodalmi és irodalomtudományos továbbírásai, újraírásai között feltétlen említésre méltó a Reményi József Tamás által szerkesztett *Barbár imák költője – Sziveri János* (2000) című kötet, amely tanulmányokat, kritikákat, esszét, beszélgetést tartalmaz, illetve közli a Sziveri-kötetek recepcióját is. (Reményi, 2000) Kanonizációs aktus a Puskin Utca 2007/2-3. számának Sziveri-blokkja, két interjúval (Balázs Attilával és Reményi József Tamással), valamint Fölköli Gábor, Lábadi Zsombor és Hózsá Éva tanulmányaival; szaz újraértelmezés gesztusával készült a Parnasszus 2009 tavaszi száma is, Balázs Attila-, Fenyvesi Ottó, Bozsik Péter-, Balogh Robert-esszével, Nemes Z. Márió-, Fekete Vince-, Borsik Miklós-tanulmánnyal, Szügyi Zoltán- és Payer Imre-verssel. A recepció egyik legfontosabb teljesítménye Lábadi Zsombor Sziveri-monográfiája, *A lebegés iróniája*, amely az egész életművet és kontextusát is vizsgálja. (Lábadi, 2008) De a Sziveri-életmű újraértésében fontos szerepet játszanak az olyan események is, mint a 24. JAK-táborban sorra kerülő akció, amelynek során Sziveri János költészetéről beszélgetett Balázs Attila, Keresztury

Tibor, Kollár Árpád, Nemes Z. Márió és Reményi József Tamás. Sziveri János kanonizációjának hálózatos összefoglalása arról győzheti meg az értelmezőt, hogy olyan életműről van szó, amely a kanonizáció egymástól gyakran eltérő kontextusaiban képes reprezentálni önmagát.

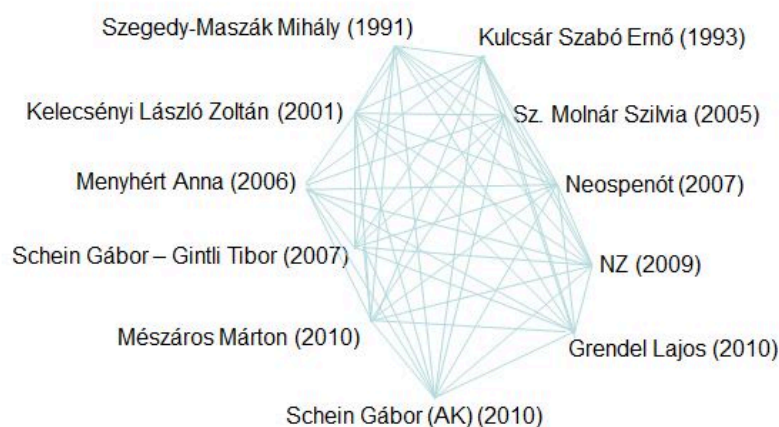

3. ábra A Sziveri János-életmű kanonizációjának hálózatos rajza

A Sziveri-életmű hálózatként való bemutatása olyan képet mutatott, amely egy önmagát építő, folyton növekedő hálózatos kanonizáció képét nyújtotta. A kanonizáció két fontos, ha nem a legfontosabb komponensével azonban eddig nem foglalkoztunk: a szépirodalmi újraírás, felhasználás és az irodalomtörténeti kánonképzés kontextusával. Tanulmányomban a továbbiakban ez utóbbi területre összpontosítok, s kiindulópontként azokat az irodalomtörténeti jellegű munkákat fogom használni, amelyek az 1989-es rendszerváltás utáni időszakban láttak napvilágot, vagyis nem kellett megfelelniük irodalmon kívüli elvárásoknak. A korpuszt irodalomtörténetek, illetve szintézisjellegű munkák alkotják, melyek az 1945 utáni és kortárs irodalom irodalomtörténeti jelentőségű életműveivel és szövegeivel foglalkoznak (lásd a Bibliográfiában).

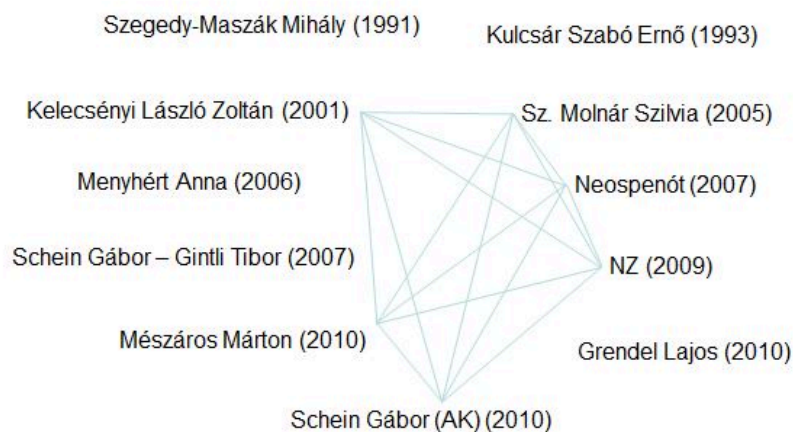
A tizenegy kötet mindegyikében megjelenik Esterházy Péter neve és életműve, gyakorta önálló fejezetként, vagyis az Esterházy-életmű huzalként mind a tizenegy irodalomtörténetet összeköti. Ez a kanonizáltság rendkívül magas fokára utal, egy irodalomtörténeti szempontból megkerülhetetlen életműre, amelynek értelmezését és elhelyezését mind a tizenegy irodalomtörténet fontosnak tartja. A posztmodern prózafordulat egyik legjelentősebb inspirátorának az esetében természetesen ez egyáltalán nem meglepő.

Az 1989 utáni irodalomtörténetek hálózata az Esterházy Péter-gráfok felől

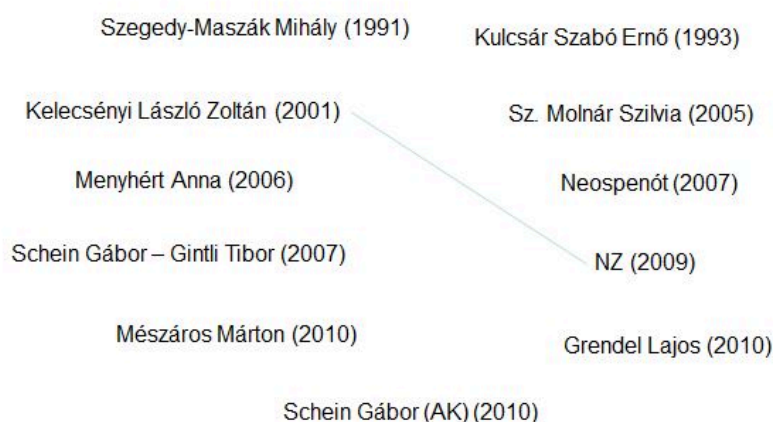
4. ábra Az 1989 utáni irodalomtörténetek hálózata az Esterházy Péter-gráfok felől

Sziveri János neve a vizsgált tizenegy irodalomtörténeti vagy szintetikus jellegű kötetből hatban található meg, vagyis a ritkább hálózatosság kisebb mértékű kanonizációra utal. Mégis, viszonylag kánonközeli helyzetre láthatunk rá azáltal, hogy a vizsgált irodalomtörténetek több mint fele szükségesnek tartotta Sziveri János tevékenységét irodalomtörténeti kontextusba helyezni.

Az 1989 utáni irodalomtörténetek hálózata a Sziveri János-gráfok felől

5. ábra Az 1989 utáni irodalomtörténetek hálózata a Sziveri János-gráfok felől

A tizenegy kötetből azonban pusztán két kötetben esik szó Sziveri János poétikai teljesítményéről. Mint már említettük, öt munkában egyáltalán nem szerepelt a neve, további négy kötetben pedig pusztán egy felsorolás részeként (leggyakrabban mint az Új Symposion egykori főszerkesztője) jelent meg. Vagyis az életmű poétikai jelentőségének, karakterének csupán két kötet szentelt teret, s így a vizsgált irodalomtörténeti korpuszok között valódi értelmezői hálózatos viszonyt nem tudott létrehozni.

Az 1989 utáni irodalomtörténetek hálózata a Sziveri János-gráfok felől

6. ábra Az 1989 utáni irodalomtörténetek „hálózata” a Sziveri János-gráfok felől

Az említett két kötetből ráadásul az egyik csak egyetlen mondatot szentel a Sziveri-poétikának, míg Kelecsényi László Zoltán némiképp hosszabb, három mondatos elemzésben méltatja a Sziveri-életművet. Vagyis a kortárs irodalomtörténetekben Sziveri János költészete nem volt képes kanonikus helyet kikényszeríteni magának, ami az életmű kanonizációjának féloldalasságára enged következtetni.

Kultusz, kánon, szépirodalmi és elméleti újraértelmezés

7. ábra A Sziveri-kánon ellentmondásosságának grafikai rajza

A Sziveri-életmű hálózatosságának vizsgálata azt mutatja, hogy rendkívül jelentős mértékben tér el egymástól a Sziveri-kultusz, vagyis a superorganizmusként hálózatos formában felépített regionális, nemzedéki és intézményi kánon a kortárs magyar irodalomtörténetekben megjelenő Sziveri-hálózattól. Azt azonban, hogy irodalomtörténeti jelentőségű életműről van-e szó, nem az intézményi formák, nem a generációs öntudat, nem a regionális pozíciók, sőt, talán még csak nem is a kortárs irodalomtörténetek döntenek el – hanem a leállíthatatlanul íródó szépirodalom, amely életműveket süllyeszt el és emel föl, s amely a folyamatszerű hatás és újraírás gyakorlatán keresztül kikényszerítheti az irodalomtörténeti figyelmet is.

A kollektív álnév mint superorganizmus

A kortárs posztmodern magyar irodalom egyik jellegzetes eljárása az irodalmi hamisítás technikáival összefüggésbe hozható álneves-maszkos szövegformálás, amelynek fontos előzményeként is értelmezhetjük Tsúszó Sándor alakjának megteremtését. A Weöres Sándor *Psychéje* (1972) és Esterházy Péter *Csokonai Lilije* (1984) után 1987-ben¹ színre lépő Tsúszó Sándor fiatal pozsonyi irodalmárok beszélgetéséből született meg a Madách Kiadóban. Tsúszó Sándor megteremtésében minden bizonnyal a hivatalos irodalommal szembeszegülő iródiás „filing”-nek is jelentős szerepe volt. A szocializmus idején befutott, elfogadott írók hagyománytalanságra, dilettantizmusra célozgató vádjaival szemben Tsúszó alakja megteremtett egy alternatív „iródiás hagyomány”-t, mintegy az „iródiások kiáltványa”-ként (Hizsniai Tóth Ildikó kifejezései²) kezdett el funkcionálni. Vagyis egy ellenkulturális identitásképletet nyújtott, s az esztétikai (némely esetben nemzedéki) elhatárolódást egy fiktív név és irodalmi életmű kollektív maszkjaként prezentálta.

Mindez azt is jelenti, hogy Tsúszó Sándor sajátos helyet foglal el a kortárs magyar irodalmi álnevek galériájában, hiszen míg az álnevek és maszkok döntő többsége egyetlen szerzőhöz köthető addig Tsúszó Sándor neve kollektív maszkká vált. A kollektív álnév annyira különlegesnek tűnik a kortárs magyar irodalomban, hogy szinte csak egyetlen, párhuzamba állítható példát tudunk hozni: az 1994-ben megjelent *Már nem sajnó* című kötetben tizenhárom kortárs költő (Balla Zsófia, Bodor Béla, Ferencz Győző, Gergely Ágnes, Imre Flóra, Kántor Péter, Nádasdy Ádám, Orbán Ottó, Parti Nagy Lajos, Rakovszky Zsuzsa, Somlyó György, Takács Zsuzsa és Várady Szabolcs) írja meg József Attila „legszebb öregkori versei”-t.

Még ennél is fontosabbnak érezhetjük azonban a Tsúszó Sándor-történetnek azt a sajátosságát, hogy már kezdettől fogva nemcsak különféle szerzők szépirodalmi szövegei

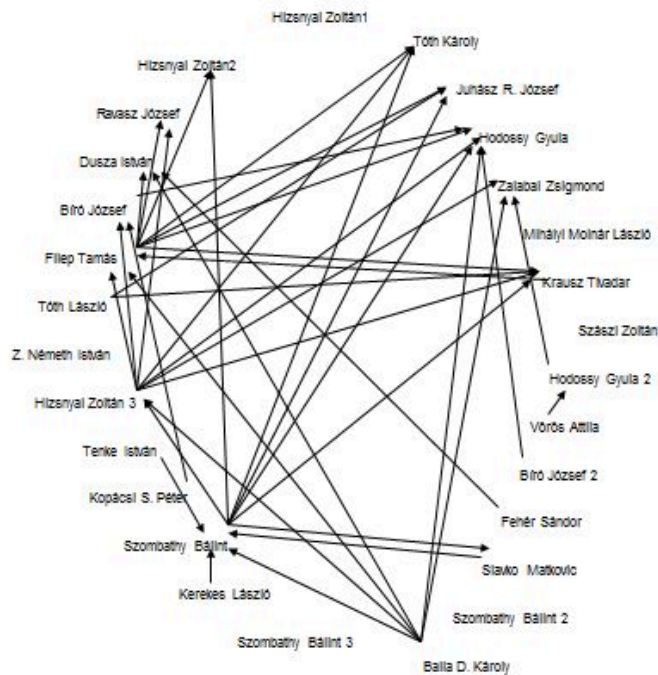
jelentek meg Tsúszó Sándor neve alatt, hanem olyan irodalomtörténeti, irodalomelméleti, irodalomkritikai erőfeszítés is célozta Tsúszó alakját, amely a fiktív kanonizáció létrehozásában volt érdekelt. Hizsnyai Zoltán, Tóth Károly, Juhász R. József, Zalabai Zsigmond, Dusza István, Ravasz József, Hodossy Gyula, Krausz Tivadar, Filep Tamás, Szombathy Bálint és mások fiktív elméleti és visszaemlékező szövegei originális kontextusokat gyártottak Tsúszó alakja köré, s tulajdonképpen a fiktív kanonizáció eszközévé váltak.

Vagyis a kollektív identitásképletből adódóan kapcsolatainak többlete, rendszere, topológiája, hálózata által is értelmezhető a Tsúszó Sándor-jelenség, s mint kollektív maszk kiválóan megfelel egy olyan hálózatelméleti megközelítés számára, amely a kanonizáció lehetőségét és akadályait vizsgálja az életműben. Ennek érdekében Tsúszó eddig napvilágot látott alkotásainak, a szerzői csoport belső összefüggéseinek hálózatából éppúgy érdekesnek látszik kiindulni, mint a külső kontextualizáció hálózatként való értelmezéséből.

Tsúszó Sándor álnéven költők tucatjai írtak/írnak verseket, és Tsúszó fiktív életművével is több tanulmány foglalkozik. Mindez nagyszerű lehetőséget nyújt ahhoz, hogy a Tsúszó Sándor név köré rajzolódó szerzői hálót értelmezzük: egyrészt a tanulmányok által kijelölt hálózatot, másrészt a szépirodalmi alkotások hálózatát. Pontosabban érdemes feltenni azt a kérdést, hogy vajon tényleg hálózatot alkotnak-e az ide sorolható szövegek, tényleg hálózatként működnek-e. Ennek vizsgálatához érdemes a *Legyél helyettem én* (1992) című kötet, antológia tanulmányait és szépirodalmi alkotásait megfigyelni hálózatelméleti szempontból. Ha az antológiában megjelenő tanulmányokat abból a szempontból vizsgáljuk meg, hogy mennyiben utalnak egymásra, mennyire lépnek párbeszédbe egymással, akkor

egy valós vagy skálafüggetlen hálózatot kapunk, mint az alábbi ábrából jól látható.

A Legyél helyettem én – Tsúszó Sándor Emlékkönyv (1992) esszéinek, tanulmányainak hálózata

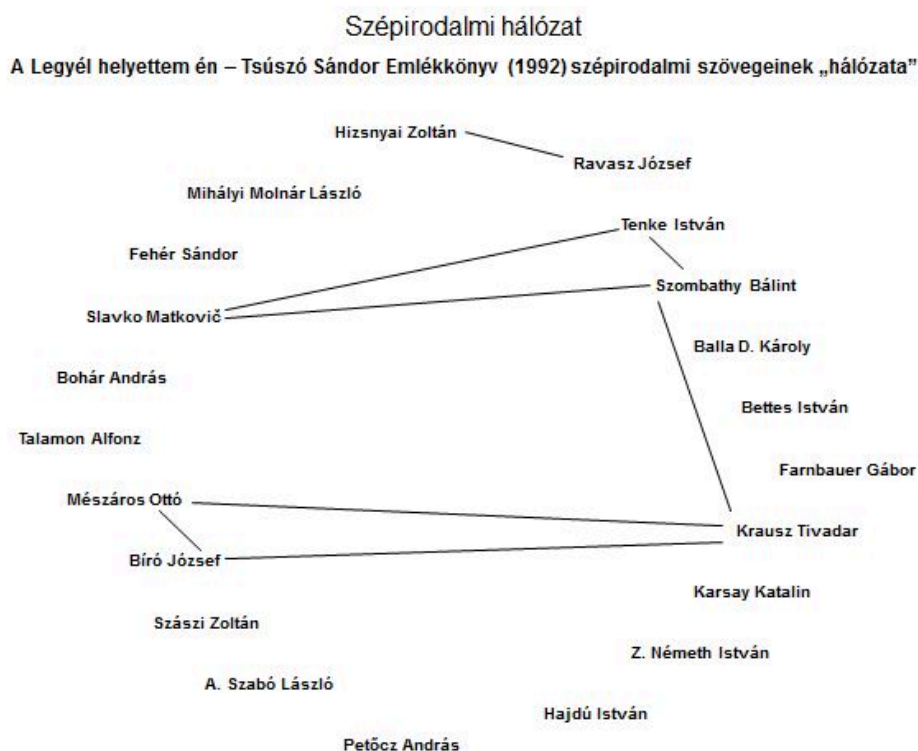
8. ábra A Legyél helyettem én – Tsúszó Sándor Emlékkönyv (1992) esszéinek, tanulmányainak hálózata

A korpusz bizonyos elemei szinte teljes izoláltságban állnak: ezek azok a tanulmányok, amelyek egyrészt nem hivatkoznak a Tsúszó-kutatás már elért eredményeire, másrészt rájuk sem hivatkozik a Tsúszó-szakirodalom. Példaként Z. Németh István vagy Szászi Zoltán írásait említhetjük; néhány tanulmány azért tartozik ide, mert vagy a kötet előszavaként működik, mint Hizsniai Zoltán első írása, vagy kései szakaszban, a nyomdai anyag lezárása előtt készülhettek, mint Szombathy Bálint két írása. Ezek a szövegek nem vesznek részt a hálózat kialakításában a kötetben. Más tanulmányok alig egy-két kapcsolódási ponttal rendelkeznek, mint például Fehér Sándor vagy Vörös Attila tanulmányai, esszéi – ezzel szemben Hizsniai Zoltán harmadik tanulmánya kilenc, Filep Tamás tanulmánya tíz, Szombathy Bálint első tanulmánya tizenegy kapcsolódási ponttal rendelkezik. Ezek azok a csomópontok, amelyek összekötik a Tsúszó Sándor-életművet

értelmező tanulmányokat, vagyis a leginkább beágyazott szövegek. Természetesen itt sem hagyhatjuk említés nélkül, hogy Hizsniai Zoltán, Tóth Károly, Juhász József és Hodossy Gyula (első) tanulmányai azért rendelkeznek viszonylag kevés kapcsolattal, mert a Tsúszó-kultusz kialakulása tulajdonképpen ezekhez a kezdeti írásokhoz kötődik, vagyis még nem utalhattak egymásra. Mint látható, ezek a szövegek alapműként funkcionálnak, hiszen meglehetősen sokan hivatkoznak rájuk a későbbi szerzők közül.

Míg a tanulmányok, esszék valódi hálózatot alkotnak, kereszthivatkozásaik által meghaladva az egyes tanulmányok lehetőségeit jól szervezett csoportként hatékonyan működnek közre a kanonizáció szempontjából, addig a *Legyél helyettem én* antológia szépirodalmi szövegei nem képesek hálózatként működésbe lépni. Elmondható, hogy egymástól izolált darabokból álló korpusz jön létre, ahol mindenki saját jól bejáratott nyelvjátékát működteti – csak éppen Tsúszó Sándor maszkjában. A Tsúszó Sándor álnév alatt publikáló szerzők egyrészt nem vetnek számot a maszkadás, az álnév, az identitáskérdés lehetőségeivel (amely kapcsolódási pontokat teremthetne), másrészt szinte minden esetben a saját név alatt már publikált szövegek eddig használatos poétikáinak intencióit követik, s így Tsúszó Sándor szépirodalmi korpusza elemeire hull. A neoavantgárd költő Tsúszó álnév alatt is neoavantgárd verset ír, a metafizikai kérdéseket versben megfogalmazó alkotó saját Tsúszó-versében is metafizikai kérdésekkel foglalkozik, a nyelvi játékosságból építkező szerző a Tsúszó-versben is a humoros nyelvjáték elemeit használja ki. Vagyis a Tsúszó-korpusz szépirodalmi szövegei nem lépnek egymással párbeszédbe, nem reflektálnak egymás poétikai eredményeire, eklektikus, széteső, kapcsolatok nélküli, izolált elemekre bomlanak.

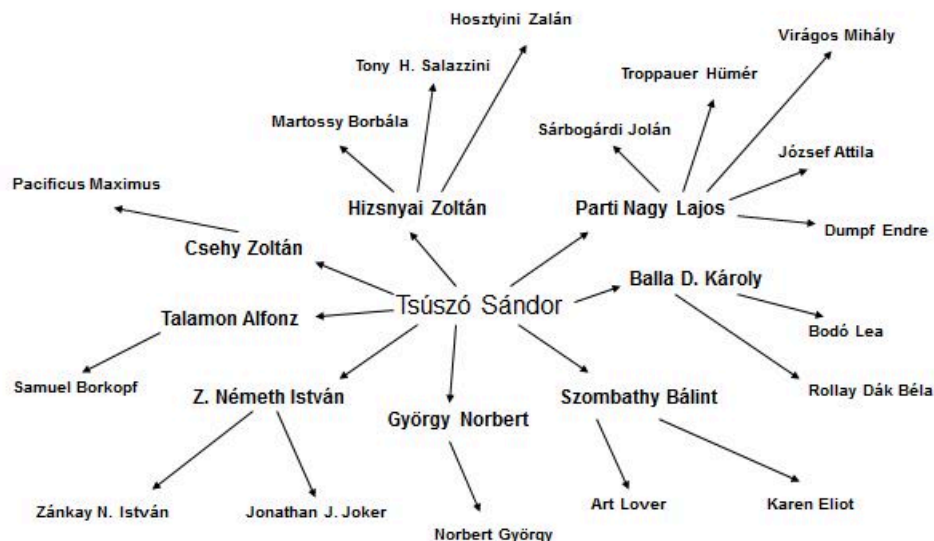
Mindez azt is maga után vonja, hogy a szépirodalmi jellegű Tsúszó-szövegek nem képesek hálózatot, s ezáltal jellegzetes Tsúszó-hangot létrehozni, s ez a kanonizáció akadályaként is értelmezhető. Annál is inkább, mert a Tsúszó-maszk kollektivitása miatt nemcsak az figyelhető meg, hogy több jellegtelen szöveg is a korpuszba került, másod-, harmad-, negyedvonalbeli írók-költők jóvoltából, hanem az is, hogy ezek a szépirodalmi szövegek nem lépve egymással dialógusba, voltaképpen nem alakítanak ki hálózatot, s nem képesek a csoport dinamikájában lévő többletet kihasználni. Vagyis míg az elméleti szövegek egy része valóban párbeszédbe lép egymással, s valódi hálózatként, szuperorganizmusként működik, addig a Tsúszó-maszkban írt szövegekről ez sokkal kevésbé mondható el.

9. ábra A Legyél helyettem én – Tsúszó Sándor Emlékkönyv (1992) izolált szépirodalmi szövegeinek vizuális megjelenítése

Tsúszó Sándor szépirodalmi szövegei azonban mégiscsak értelmezhetőek a hálózatelméleti szempontból értett kanonizáció felől is. Ezt a hálózatelméletben rendkívül elterjedt „kis világ” elmélet felől bizonyíthatjuk: Tsúszó Sándor

ugyanis a Tsúszó álnéven író Hizsniai Zoltán, Parti Nagy Lajoson, Szombathy Bálinton, Csehy Zoltánon, Talamon Alfonzon stb. keresztül a kortárs magyar álneves irodalom olyan – gyakran kultikus – szereplőitől áll csupán egy lépésnyi távolságban, mint Sárbogárdi Jolán, Virágos Mihály, Dumpf Endre, Pacificus Maximus vagy Samuel Borkopf. Tsúszó Sándor Parti Nagy Lajoson, Hizsniai Zoltánon, Talamon Alfonzon, Csehy Zoltánon stb. keresztül mintegy „együtt mozog” a kortárs magyar irodalom más álneveivel, kollektív maszkos jellegzetességeiből adódóan hálózatot hozva létre az álnevek között, ezáltal nagyságrendekkel növelve kanonizációjának lehetőségeit.

10. ábra A kollektív maszkként működő Tsúszó Sándor név által létrejövő álnév-hálózat a kortárs magyar álneves irodalomban

A Tsúszó-hálózat mint szuperorganizmus jó példa arra, hogy a hálózatos kánonépítés mennyire kézen fekvő lehetőség főként fiatal írók-költők számára, hiszen nemcsak egy bejáratott brandként van jelen, hanem bárki számára nyitott (ál)névként is, amelyet felvéve a kezdő író Tsúszó Sándor néven keresztül hirtelen egy lépésnyi távolságra lesz Csehy Zoltántól, Hizsniai Zoltántól, Parti Nagy Lajostól, Szombathy Bálinttól és másoktól. Vagyis írásai egy olyan

szuperorganizmus részévé válnak, amely hálózatos felépítésének köszönhetően hívja fel a figyelmet, s erősíti fel az ide sorolható szövegek hatáslehetőségeit.

Mint látható, az 1980-as évek végétől napjainkig Tsúszó Sándor a kollektív játék, a kollektív identitásteremtés és a játékos párbeszéd, valamint a kollektív fikcióalkotás ereje által a játékos és nagyon is tudatos irodalmi hálózatépítés egyik kiváló példája. A Tsúszó Sándor álnév hálózatként köti össze a benne résztvevőket, irodalmi szuperorganizmusként megnövelve a poétikai hatás és a kanonizáció esélyeit.

Irodalom

Barabási Albert-László: Behálózva: A hálózatok új tudománya, Bp., Helikon, 2011, 98. Buchanan, Mark: Nexus, avagy kicsi a világ. Bp., Typotex, 2003.

Christiakis, Nicholas A. – Fowler, James H.: Kapcsolatok hálójában: Mire képesek a közösségi hálózatok, és hogyan alakítják sorsunkat?, Bp., Typotex, 2010.

Csermely Péter: A rejtett hálózatok ereje. Bp., Vince, 2005.

Grendel Lajos: A modern magyar irodalom története – Magyar líra és epika a 20. században. Kalligram, Pozsony, 2010.

Kelecsényi László Zoltán: Magyar irodalom. Athenaeum 2000, Bp., 2001.

Kulcsár Szabó Ernő: A magyar irodalom története 1945–1991, Akadémiai, Bp., 1993.

Lábadi Zsombor: A lebegés iróniája. Sziveri-szinopszis. Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, Újvidék, 2008.

Menyhért Anna (szerk.): Kortárs irodalmi olvasókönyv. Anonymus-BBMKI, Bp., 2006.

Mészáros Márton: Mai magyar irodalmi olvasókönyv. Bevezetés a kortárs magyar irodalom olvasásába. Hatágú Síp Alapítvány, Bp., 2010.

Sz. Molnár Szilvia: Bevezetés a kortárs magyar irodalomba. Hatágú Síp Alapítvány, Bp., 2005.

Németh Zoltán: A magyar irodalom története 1945-2009. FHV UMB, Besztercebánya, 2009.

Reményi József Tamás (szerk.): Barbár imák költője – Sziveri János. Kortárs, Bp., 2000.

Schein Gábor: A közelmúlt irodalma, Kortárs irodalom. In: Gintli Tibor (szerk.): Magyar irodalom. Akadémiai, Bp., 2010, 935-1062.

Schein Gábor – Gintli Tibor: Az irodalom rövid története 2. Jelenkor, Pécs, 2007.

Szegedy-Maszák Mihály: Irodalom és művészetek a XVIII. század elejétől napjainkig. In: Kósa László (szerk.): A magyarságtudomány kézikönyve. Akadémiai, Bp., 1991. 541–725.

Szilágyi Zsófia: Az önéletrajzi regény módozatai. In: Szegedy-Maszák Mihály (szerk.): A magyar irodalom története 3. Gondolat, Bp., 2007. 718-729.

Virág Zoltán: A margó vándorai. In: Szegedy-Maszák Mihály (szerk.): A magyar irodalom története 3. Gondolat, Bp., 2007. 536-548.

1[□] Az első Tsúszó-szövegek és Tsúszó Sándorról szóló tanulmányok az Irodalmi Szemle 1987/10. számában jelentek meg.

2[□] Szóbeli közlés alapján.

One Reply to “Hálózatelmélet és új média az irodalomoktatásban”

KSZ, 10 év ago

Csak egy fölvetés: elképzelhető az irodalom hálózatos oktatása? Eddig volt persze szó arról, hogy ki-kire hatott, de egy ilyen többdimenziós ábra talán még jobban segítené az irodalomértést... KSZ

Your Email address will not be published.

Save my name, email, and website in this browser for the next time I comment.

This site uses Akismet to reduce spam. [Learn how your comment data is processed.](#)

© 2025 e-nyelvmagazin.hu. All rights reserved.